

**KONFESSIYA TUSHUNCHASINING MOHIYATI VA
O'ZBEKISTONDA FAOLIYAT YURITUVCHI DINIY
KONFESSIYALARNING TASNIFI**

Azamova Sitora Ayonovna

SHDPI Ijtimoiy fanlar kafedrası o'qituvchisi

Qurbonova E'zoza

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

maktagacha ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada konfutsiya tushunchasining mohiyati. Diniy konfessiya muayyan diniy ta'limot doirasida shakllangan va o'ziga xos xususiyatlarga ega e'tiqod va ushbu e'tiqodga ergashuvchilar jamoasi tushuniladi. Bir din doirasida yuzaga kelgan bo'lsa-da, aqidalar borasida farqlanadigan jamoalar ham diniy konfessiyalar haqida ma'lumot kiritilgan. Shuni alohida ta'kidlab o'tish lozimki, islom dinida bunday holat kuzatilmaydi. Hech qaysi mamlakatda hanafiy mazhabi alohida, boshqa mazhablar alohida konfessiya sifatida ro'yxatdan o'tmaydi. Maqolada O'zbekistonda faoliyat yurituvchi diniy konfessiyalar haqida ham fikr yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *Konfessiya, mazhab, xristianlik, buddaviylik, diniy tashkilot, eoarxiya, yevangil, pravoslav.*

Konfessiya tushunchasi mavzuni yoritishda talaba quyidagilarga e'tibor qaratadi. "Konfessiya" so'zi (lotincha – "confessio") o'zbek tiliga aynan tarjima qilinganda "e'tiqod qilish", degan ma'noni anglatadi. Umuman olganda, diniy konfessiya deganda muayyan diniy ta'limot doirasida shakllangan va o'ziga xos xususiyatlarga ega e'tiqod va ushbu e'tiqodga ergashuvchilar jamoasi tushuniladi. Shuni inobatga olgan holda, mutaxassislar hozirgi kunda dunyoda taxminan 1000 dan ortiq diniy konfessiyalar mavjud, deb hisoblaydi. Shuni alohida ta'kidlab o'tish lozimki, islom dinida bunday holat kuzatilmaydi. Hech qaysi mamlakatda

hanafiy mazhabi alohida, boshqa mazhablar alohida konfessiya sifatida ro'yxatdan o'tmaydi. Masalan, O'zbekistonda ham bir necha shia jamoalari bo'lishiga qaramay, ular o'zlarini alohida diniy konfessiya hisoblamaydilar. Din jamiyat hayotining tarkibiy qismi sifatida kishilarning ijtimoiylashuviga, ularning turmush tarzini tashkil etish va tartibga solishga xizmat qiluvchi me'yoriy omillardan biri bo'lib kelgan. Dinning bunday roli uning tarixan shakllangan o'ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi. Chunki, din, birinchidan, umuminsoniy axloq me'yorlarini o'ziga singdirib olib, ularni hamma uchun majburiy xulq-atvor qoidalariga aylantirgan; ikkinchidan, odamlarning bahamjihat yashashiga ko'maklashgan; uchinchidan, odamlarda ishonch hissini mustahkamlagan hamda hayot sinovlari, muammo va qiyinchiliklarni engib o'tishlarida kuch bag'ishlagan; to'rtinchidan, umuminsoniy va ma'naviy qadriyatlarni saqlab qolish hamda avloddan-avlodga etkazishga yordam bergan va shu yo'l bilan madaniyat rivojiga katta ta'sir ko'rsatgan. Reformatsiya davrida Rim-katolik cherkovidan ajralib chiqqan lyuteranlar, anglikanlar va kalvinistlardan tashqari protestantizm keyinchalik protestantizmning o'zi doirasida paydo bo'lgan harakatlarni ham o'z ichiga oladi, masalan, baptistlar, ellikchilar va boshqalar. Ettinchi kun adventistlariga kelsak, ba'zi protestant ilohiyotshunoslari ularni kultlar deb atashadi, ammo 1950- yillarning oxiridan boshlab „o'z saflarida evangelistik harakat paydo bo'lganini“ ta'kidlaydilar. Protestantizm 19-asrda paydo bo'lgan ba'zi diniy oqimlarni o'z ichiga olmaydi, masalan, Iegova guvohlari va o'zlarini o'z ichiga olmaydi. Tarixiy cherkovlar bilan bog'liq vaziyat bundan kam emas. Shunday qilib, o'zlarini katolik deb atagan eski katoliklar va o'zlarini katolik deb ataydigan boshqa guruhlar Rim-katolik cherkovi tomonidan tan olinmaydi, chunki katoliklikning asosiy belgisi Rim papasining cherkov boshlig'i sifatida tan olinishidir. Pravoslavlilik o'zlarini pravoslav deb ataydigan ikki xil cherkov guruhini anglatadi — Kalsedon bo'lmagan Qadimgi Sharq pravoslav cherkovlari va Vizantiya an'analarining Kalsedon Sharqiy pravoslav cherkovlari. Islomdagi oqimlarning tafovuti Umaviylar davrida boshlanib, Abbosiylar davrida ham davom etgan, ya'ni olimlar qadimgi yunon va eron

olimlarining asarlarini arab tiliga tarjima qila boshlaganlar, bu asarlarni islom nuqtai nazaridan tahlil qilib, sharhlay boshlaganlar. Dunyo musulmonlarining taxminan 85-90% sunniylar, (Raqamlar Tahminiy farazga asoslangan asosan xayoliy) qolganlari shialar, shuningdek, islomiy mazhablar a'zolarini (Ahmadilar, alaviylar, druzlar, ibodiyalar, ismoiliylar va boshqalar) o'z ichiga olgan kichik ozchilikni tashkil qiladi. Tarixdan ma'lumki, har qanday davlatning barqarorligi undagi xalqlar, millat va elatlarning huquq va erkinliklari faqatgina qonuniy hujjatlarda belgilanishiga emas, balki ularning amalda qay darajada o'z tasdig'ini topishiga ham bog'liqdir. SHu nuqti nazardan qaraganda, mamlakatimizda fuqarolarning vijdon erkinligi bilan bog'liq huquqlari nafaqat qonunan mustahkamlab qo'yilganini, balki amaliyotda ham ushbu Qonundan kelib chiquvchi tamoyillarga qat'iy rioya qilinayotganini hayotiy dalillar ham ko'rsatmoqda. Mamlakatimizda diniy tashkilotlar hech qanday tazyiqlarsiz, cheklashlarsiz, emin-erkin faoliyat ko'rsatishlari uchun barcha sharoitlar yaratilganini ta'kidlash lozim. Shu bilan birga, diniy tashkilotlarning soni o'sganini ham qayd etish zarur. Xususan, 1990 yilda respublikamizda 119 ta diniy tashkilot (89 ta islomiy va 30 ta noislomiy) mavjud bo'lgan bo'lsa, 1991 yilda 179 taga (146 islomiy va 33 noislomiy) etdi, 2007 yilning yanvariga kelib esa, ularning soni 2227 tani (2046 ta islomiy, 181 ta noislomiy) tashkil etdi. Ulardan eng yirigi O'zbekiston musulmonlari idorasi, Rus Pravoslav cherkovining Toshkent va O'rta Osiyo Eparxiyasi, Evangel xristian-baptistlar cherkovi, Rim-katolik cherkovi, To'liq Injil xristianlari cherkovi, O'zbekiston Bibliya jamiyati. . Boshqacha aytganda, Imom al-Buxoriy nomidagi Toshkent islom instituti, Buxorodagi «Mir Arab», Toshkentdagi «Ko'kaldosh», Qoraqalpog'istondagi «Beruniy», Namangandagi «Mulla Qirg'iz», Xorazmdagi «Faxriddin ar-Roziy», Andijondagi «Sayyid Muhyiddin Maxdum», Qashqadaryodagi «Xoja Buxoriy», Toshkentdagi «Xadichai Kubro» va Buxorodagi «Jo'ybori Kalon» xotin-qizlar o'rta maxsus islom bilim yurtlari va Imom al-Buxoriy nomidagi hadis ilmi markazidan iborat yaxlit diniy ta'lim tizimi yaratildi. 2000–2001 o'quv yilidan boshlab diniy ta'lim muassasalarida Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi Kasb-

hunar ta'lim markazining Davlat ta'limi standartlari bo'limi bilan hamkorlikda ishlab chiqilgan ta'lim standartlari va o'quv rejasi asosida o'qitish joriy qilindi. Yuqoridagi kabi o'zgarishlarni boshqa konfessiyalar misolida ham ko'rish mumkin. Xususan, 1998 yildan Toshkent Pravoslav hamda Samarqand Protestant seminariyalari faoliyat ko'rsata boshladi, Rus pravoslav cherkovi Toshkent va O'rta Osiyo eparxiasining 125 yilligi va Evangel-Lyuteran jamoasining 100 yilligi nishonlandi. Xulosa qilib aytganda, xalqimizning diniy va ma'naviy qadriyatlarining hozirgi demokratik jamiyat qadriyatlari bilan uyg'unlashishi respublikamizning kelajakda yanada ravnaq topishi, jahon hamjamiyatiga qo'shilishida muhim omillardan biri hisoblanadi. Shunga qaramay, bugungi kunda davlat va din o'rtasidagi munosabatlar o'z mazmuni, mohiyati, shakllari va usullariga ko'ra turli davlatlarda o'ziga xoslikka ega. Shu munosabat bilan din va davlat o'rtasidagi munosabatning tiplari, modellari haqida fikr yuritish mumkin. Hozirda davlat bilan din (diniy tashkilotlar) o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solishning turli shakllari mavjud bo'lib, ular bugunga kelib quyidagi uchta asosiy turkumga ajratiladi:

1. Davlat-diniy tashkilot modeli - identifikatsion model. Bunday modelni biz, misol uchun, Daniya, Angliya, Gresiya, Shvesiya, Finlyandiya, Norvegiyada (ya'ni Yevropa ittifoqining deyarli uchdan bir qismida), Saudiya Arabistoni, Bruney qirolligi, Qatar, Eron islom respublikasida kuzatishimiz mumkin.

2. Separatsion, ya'ni davlat dindan ajratilganligiga asoslangan model. Davlat bilan din o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solishning bu turiga AQSh, Fransiya, Niderlandiya, Turkiya, MDH davlatlari, jumladan O'zbekiston Respublikasi kabi davlatlarni misol sifatida keltirish mumkin.

3. Kooperatsion - neytralitet modeli. Germaniya, Ispaniya, Italiya, Belgiya, Lyuksemburg, Avstriya kabi mamlakatlarida o'z aksini topgan.

Buning zamirida davlat tomonidan turli dinlarga e'tiqod qiluvchi va dinga e'tiqod qilmaydigan fuqarolar, shu kabi tashkilotlar o'rtasida o'zaro murosa va hurmat o'rnatilishiga ko'maklashishi, ular o'rtasida vujudga kelishi mumkin bo'lgan qarama-qarshilik va keskinliklarning oldini olishi, diniy konfessiyalar

o‘rtasidagi tinchlik va totuvlikni qo‘llab-quvvatlashi, diniy tashkilotlar zimmasiga davlat o‘zining hech qanday vazifasini bajarishni yuklamasligi, ularning qonun hujjatlariga zid bo‘lmagan faoliyatiga aralashmasligi kabilar yotadi. Davlat va din o‘rtasidagi munosabatning bir modelida boshqa model elementlari ham uchrab qolishi mumkin. Shu jihatlarni hisobga olgan holda aytish mumkinki, davlat va din o‘rtasidagi munosabatning qaysi modelda bo‘lishi shu davlatning taraqqiyoti, undagi aholining mentaliteti, dinning xususiyati, mamlakatdagi demokratik vaziyat, inson huquqlarining ta‘minlanganligi, xalqaro ahvol, jamiyatning onggi kabi omillar ta‘sir etishi shubhasizdir. Shu bilan birga O‘zbekiston Respublikasi demokratik prinsiplarga sodiqligini ifodasi sifatda davlatning din va diniy tashkilotlar bilan o‘zaro munosabatda quyidagi prinsiplarga amal qilishini e‘lon qildi: - dindorlarning diniy tuyg‘ularini hurmat qilish; - diniy e‘tiqodlarni fuqarolarning yoki ular uyushmalarining xususiy ishi deb tan olish; - diniy qarashlarga amal qiluvchi fuqarolarning ham, ularga amal qilmaydigan fuqarolarning ham huquqlarini teng kafolatlash hamda ularni ta‘qib qilishga yo‘l qo‘ymaslik; - ma‘naviy tiklanish, umuminsoniy axloqiy qadriyatlarni qaror toptirish ishida turli diniy uyushmalarning imkoniyatlaridan foydalanish uchun ular bilan muloqot qilish yo‘llarini izlash zarurati. Bugungi kunda O‘zbekistonda Adliya organlaridan rasman ro‘yxatdan o‘tgan 16 ta diniy konfessiya faoliyat olib bormoqda. Ularning jamiyat hayotida birdek ishtirok etishlari uchun zarur imkoniyatlar yaratib berilgan. 2021-yil iyun oyida qabul qilingan “Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to‘g‘risidagi” qonunning 7- moddasida “Davlat konfetsiyasilarining tinch-totuv yashashiga kafil bo‘ladi. Missionerlik va prozeletizmni amalga oshirishga yo‘l qo‘ymaydi”³⁰deb ta‘kidlanadi. Bu bag‘rikenglik tamoyillarini yanada rivojlantirishga qaratilgan. Vijdon erkinligi tabiiy huquq va erkinliklar sirasiga kiruvchi, har bir shaxsning ajralmas huquqlaridan biridir. Shaxsning tabiiy huquqlari davlatning insonga bergan «tuhfasi» emas, balki insonning munosib turmush va hayot tarzini tanlash bilan bog‘liq real imkoniyati hisoblanadi. Vijdon erkinligi insonning asosiy erkinliklaridan bo‘lsa-da, qonunda o‘z ifodasini topib, muhofaza ostiga

olingandagina chin ma'noda huquq darajasiga ko'tariladi. Aks holda shaxsning qalb kechinmalarini ifodalovchi bu huquq haqiqiy ma'nosini yo'qotadi.

Shunday qilib, O'zbekistonda barcha shaxslarning vijdon va e'tiqod erkinligi huquqini ta'minlashga xizmat qiluvchi diniy tashkilotlarning hech bir to'siqlarsiz, qonunda belgilangan tartib va asoslarda faoliyat olib borishlari uchun tegishli huquqiy asos va tashkiliy shakllar ta'minlangan. Bu holat davlatimizning dunyoviy demokratik davlat sifatida rivojlanayotgani hamda diniy bag'rikenglik tamoyillariga sodiq ekanini ko'rsatadi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A. Abdusamedov "Dinshunoslik asoslari" T. 1995.
2. Hanifa Haydarova Dinshunoslik "Durdona" nashriyoti 2011-y.
3. Dinshunoslik fanidan o'quv uslubiy majmua. 2024-y.
4. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi T. 2000-y.
5. Nurillaevich O. B. et al. Factors Of The Formation Of Ecological Culture In The Education And Training System //Journal of Pharmaceutical Negative Results. – 2022. – C. 984-989.
6. Omonov B. N., Ochilova G. A., Azamova S. A. SPECIFIC CHARACTERISTICS OF THE ECOLOGICAL ENVIRONMENT IN UZBEKISTAN //World of Scientific news in Science. – 2023. – T. 1. – №. 3. – C. 15-28.
7. Shakhrisabz A. S. A. THE USE OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ORIENTAL SCIENTISTS IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //International Scientific and Current Research Conferences. – 2024. – C. 94-97.
8. Shakhrisabz A. S. A. THE USE OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ORIENTAL SCIENTISTS IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //International Scientific and Current Research Conferences. – 2024. – C. 94-97.

9. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
10. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
11. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
12. Azamova S. A. PROBLEMS OF FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //BEST JOURNAL OF INNOVATION IN SCIENCE, RESEARCH AND DEVELOPMENT. – 2024. – T. 3. – №. 5. – C. 743-749.
13. Azamova S. UMUMTA'LIM MAKTAB O 'QUVCHILARIDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING USUL VA VOSITALARI //Interpretation and researches. – 2024.
14. Azamova S. EKOLOGIK TA'LIM VA TARBIYANING RIVOJLANISH BOSQICHLARI //Talqin va tadqiqotlar. – 2024. – T. 1. – №. 1.5